NAGY KLÁRA

A MÚLTAT S JÖVENDŐT

#MINDENKITÖRTÉNET – Trafó; Felnőttkorunk '89 – MU Színház

A magyar színház hagyományosan nem foglalkozik túl sokat térbeli vagy társadalmi környezetével. Az évadtervek és projektek sokkal inkább a színházvezetők, vezető rendezők, illetve a körülöttük kialakult kulturális elit ízlését, problémafelvetéseit tükrözik, mint a környező terület kérdéseit. A színház ebben a rendszerben szigetként értelmeződhet, mely kiszakadást nyújt legalábbis szűkebb közegünkből, és hogy ez oázis vagy rezervátum, mindenki döntse el maga. Ha időtlen klasszikusok helyett aktuális keretből fogalmaz egy előadás, az gyakran nagypolitikai esemény lecsapódását jelenti. Vagyis az előadás makroszintről közelít a mikroszintre, nem pedig fordítva, az egyszeri ember szemszögéből értelmezi a közéleti történéseket. Ezek a tendenciák bár széles körben elterjedtek, nem determináltak. Változtatni látszik rajtuk például a közösségi színház műfaja, melynek új és erőteljes lendületet adott a Színház- és Filmművészeti Egyetemen nemrég indult drámainstruktori képzés.

A Trafó huszadik születésnapja alkalmából bemutatott *#MINDENKITÖRTÉNET* a fentiekben felvázolt kérdésekre ad kifejezetten elegáns választ. Az intézmény saját története helyett közönsége, közössége történeteivel foglalkozik, azokkal, akik végső soron a Trafót megtöltik élettel. A Trafó Gondolat Generátor műhelyének közösségi színházi előadása Szepes Anna és Török Tímea vezetésével a résztvevők „húszévességének" tapasztalatait járja körül. Különösen izgalmas, hogy bár az ilyen programokban való részvételt számos körülmény (térbeli és társadalmi távolság, szabadidő és szabad energia hiánya) nehezítheti, a szereplők itt nagyon sokfélék. Egy nem olyan tág közegből mégis széles merítés. Mert vannak itt fiatalok és kevésbé fiatalok, van óvónő, fényképész és egyetemista.

A nézőket az egyes előadók által készített külön-külön installációk fogadják, melyek konkrét jelentőségét könnyebb felmérni, mint jelentését, hisz mind a húszévességhez kapcsolódó személyes értelmezések, emlékek. Van itt 1953-ra datált levél, IKEA-s szék, bögre a Gyüttment Fesztiválról, matrica a Kolorádóról, bicska, Ulickaja-könyv. Az előadás alatt az installációk egy-egy darabja köré épült miniuniverzumokba kapunk betekintést. Az élmények néha szinte zavarba ejtően intimek, mind egy utólag sorsfordítónak bizonyult eseményről, folyamatról szólnak, olyan történetek hangzanak el, melyeket amúgy az ember csak egy hosszú beszélgetés után tud meg egy általa nagyon szeretett embertől. Az előadás szerkezete valójában nagyon egyszerű: a szereplők egymás után mesélik el, adják elő húszévességükhöz kapcsolódó történeteiket írásvetítő segítségével. Egy kivétel van csak, az utolsó előadó, aki éppen húszéves, Várhegyi Valentina. Ő sokkal inkább egy állapotot ír le. Logikus, hisz általában később vesszük észre egy-egy esemény ívét, nem a történés közben, és úgy is el kell telnie ahhoz egy kis időnek, hogy egységes koncepcióba halványodjanak az emlékek. Hallunk itt többek között szerelmi, felnövés-, kibontakozás- és bulitörténetet, csupa olyan sorseseményt, melyek nagy eséllyel velünk is megtörténtek, én legalábbis irreálisan sokszor éreztem aha-élményt. A legszemélyesebb és legkiszolgáltatottabb szintről indulnak, és pont ezért tudnak hitelesen rámutatni nagyobb jelenségekre. Ami a legmélyebben személyes, az egyben a legáltalánosabb is.[1]

A szereplők persze nem profik, a „bakik" viszont épp a dolog természetességét erősítik, hiszen ki ne keresgélné a szavakat, miközben történetet mesél, ezzel csak az „egy közülünk" hatás erősödik. Sematikusságot (olyan elemeket, amilyenek közösségi előadásokon gyakoriak) az átállásoknál éreztem.

Az intézményi múlt mellett a közelmúlt politikuma sem túltárgyalt téma, példának okáért a rendszerváltásról meglepően kevés szó esik a magyar színházakban. Annak ellenére, hogy nincs olyan család, amelyiknek ne forgatta volna fel gyökeresen az életét. Mindenhol vannak sztorik az elbocsátásokról, a privatizációról, a kárpótlási jegyekről, a vasfüggöny lebontásáról, a köztársaság kikiáltásáról, a hirtelen lejtmenetről vagy felemelkedésről. A második világháború vagy 1956 eseményeinek, kérdéseinek feldolgozásában szerencsére sokkal előrébb tartunk. De a rendszerváltás időszaka középiskolában is könnyen marginalizálódik, 12. osztály végén mindenki rohan a tananyaggal, hagyná már a fenébe az egészet, meg hát ugye az érettségi is vészesen közel van. Így lesz egy mindenki jelenére kihatóból a történelemkönyv el nem olvasott fejezete, pedig a magyar társadalom aktuális kérdéseit, mint a tömeges hajléktalanság vagy a vízfejűvé vált ország problematikája, egyszerűen nem lehet a rendszerváltás ismerete, utólagos értékelése nélkül tárgyalni.

A MU Színházban a IV. OPEN Közösségi és Részvételi Színházi Fesztivál részeként bemutatott *Felnőttkorunk '89* erre a hiányra ad kiváló választ. Az előadás, melyet egy hat éve működő, hatvanéves kor feletti civilekből álló csoport hozott létre Sztripszky Hanna vezetésével, egy trilógia második része (az első a *Gyermekkorunk '56* volt). A múltfeldolgozást fókuszba helyező közösségi színházi előadások érdekes és számomra kissé sematikus módon majdnem mindig fiatalok részvételével jönnek létre. Ez alól kivételt képez például az intergenerációs *Hátra arc!* a Katona József Színházban, amely ugyancsak a MU Színház együttműködésével született meg. Nyilván könnyebb a fiatalabb korosztályt

1 Carl R. Rogers, *Valakivé válni: a személyiség születése,* ford. Simonfalvi László (Budapest: Edge 2000, 2004), 54.

bevonni a közös játékba, az eseményeket átélők hitelességét velük mégis nehéz pótolni. A *Felnőttkorunk '89* vitaszínház, azaz az este folyamán egy moderátor segítségével a közönségnek is többször lehetősége van adott kérdések mentén vitatkozni. Maga a közönség összetétele is érdekesen alakult az általam látott estén, főleg a hatvan felettiek és a gimnazista korosztály képviseltette magát: előbbiek a rendszerváltást már középkorúként élték meg, utóbbiak 1989-ben még tervben sem voltak. A viták dinamikusan zajlanak, láthatóan mindenkinek van mondanivalója az olyan kérdésekről, mint: „Szerinted sikeres volt-e a rendszerváltás?", „Sikeres volt-e a családodnak a rendszerváltás?", „Felnőtt-e a magyar társadalom ahhoz, hogy a demokráciát működtesse?", „Te személyesen felnőttél-e ahhoz, hogy egy demokráciát működtess?" Az est fő gyengesége is ide kötődik: mivel az első kérdés nem egyértelmű, így sokkal inkább az értelmező vita viszi el az időt, nem pedig a valódi érvek. A diszkussziót persze árnyalja – ahogy egy néző ki is emeli –, hogy az előadáson túlnyomó többségben a rendszerváltás nyertesei vesznek részt. Hisz mekkora az esélye például annak, hogy egy, a munkásszállók megszűnése miatt hajléktalanná vált ember szombat este egy újbudai színházban akár nézőként, akár alkotóként megjelenjen, ahogyan az is jelentősen befolyásolja a demokráciában való aktív részvételt, hogy az illetőnek meg kell-e küzdenie a mélyszegénység velejáróival.

A nézők rendszerváltáshoz fűződő önellentmondásos viszonya a vitán kívül is megjelent. Az előadás elején a moderátor megkérte őket, hogy írják fel cetlikre, milyen fogalmak jutnak eszükbe a rendszerváltásról, és ezeket a fogalmakat az este folyamán a résztvevők beépítették, felolvasták. A „jön a Kánaán", az „Orbán Viktor", a „gengszterváltás", a „csalódottság" és a „szabadság" nem meglepő, az viszont különösen pikáns, hogy az utolsó kettőt azonos ember írta. Az előadás előtt és után lehetőségünk nyílik az előtérben a szereplők által készített kiadványokat, fanzinokat olvasgatni. Vannak köztük választási plakátok, kárpótlási jegyek, kép Kádár Jánosról és még sok egyéb apróság. Ezek a füzetek pont attól működnek, amitől az elmúlt években a fanzinkultúra is egyre emelkedőben van: ide őszintén lehet bármi fontosat összeválogatni, néha megkapóan *trash*be hajlóan.

A vitának finoman megágyaznak a jelenetek, a személyes élményeken alapuló monológok és a haikuk. Felmerül az ügynökökkel való el- és leszámolás, a tömeges elbocsátás, a hirtelen jött tömeges munkanélküliség kérdése is, ám egyik jelenet sem állít, hanem különböző oldalakat mutat be, és kérdez. Ez alól az egyetlen kivétel talán a szabad utazás lehetőségének témája volt, amelyet nem is árt többször felhozni a fiatalabb generációnak mint értéket, hiszen mi már békésen és magától értetődően alusszuk át az osztrák–magyar határt. Az este egyedülálló módon adott lehetőséget minél több nézőpont megismerésére és konstruktív vitára.

De a remekül kitalált koncepció semmit sem érne a szereplők és a moderátor nélkül. Első pillantásra látszik, hogy összeszokott csapatról van szó, olyan emberekről, akiknek fontos az előadás. A civilségből származó apró bakik is csak a csapatjáték dinamikáját mutatják meg, a súgások az életszerűséget segítik. A szereplők hitelessége áthatja az előadást. A darab végén kifele menet mindenki felírhatja egy újabb cetlire, hogy szerinte mitől változna a magyar közélet, hogy huszonöt év múlva ne ez a dal legyen. Én is írtam, hátha bejön. És kíváncsian várom a trilógia befejező részét.

Mi? Gondolat Generátor: #MINDENKITÖRTÉNET
Hol? Trafó Kortárs Művészetek Háza
Kik? Cseh-Szombathy Márton, Csetri Orsolya, Koszty Andrea, Márta Matild, Papp Katalin, Sulyok Rozi, Szetlik Péter, Szikszai Bálint, Várhelyi Valentina / Csoportvezetők: Szepes Anna, Török Tímea / Dramaturg: Szász Hanna / Konzulens: Kelemen Kristóf

Mi? Felnőttkorunk '89
Hol? MU Színház
Kik? Fullár Gyula, Gárdos Mari, Horváth László, Horváth Lászlóné, Jenes Eszter, Kabai Erzsébet, Kaposvári Mari, Kiss Károly, Konkoly Thege Marianne, Kovács Zoltánné, Ladányi Zsóka, Radvánszki Katalin, Still Tamásné, Terék Katalin, Vaszilievits-S. Györgyné, Velancsics Gabriella / Dramaturg: Róbert Júlia / Rendező: Sereglei András

A cikk szerzője épp hozzászól a Felnőttkorunk '89 című előadáshoz. Fotó: Tóth Bence Mihály

Várhelyi Valentina a #MINDENKITÖRTÉNET című előadásban. Fotó: Trafó